

УДК 94 (477.8)''18-19''

Плазова Т.І., к. і. н., доцент кафедри політології ©
Національного університету „Львівська політехніка”

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ МОЛОДІЖНИЙ РУХ В 1894-1939 РОКАХ

Досліджується та аналізується західноукраїнський молодіжний рух, утворення та діяльність молодіжних об'єднань в кінці XIX – в першій третині XX ст. на теренах Західної України, які були втіленням духовної культури українського народу, джерелом утвердження національної свідомості, свободи особистості та свободи нації. Саме в цей період молодіжні об'єднання, які формувались в основному із студентської молоді та учнів старших класів, разом із суспільством проходили складний шлях свого внутрішнього розвитку: від невеличких громадських організацій до дієвих національно-свідомих об'єднань.

Ключові слова: молодіжні об'єднання, суспільно-політична діяльність, національна свідомість, громадянське суспільство.

Актуальність теми та постановка проблеми. Кінець XIX – початок XX століття характеризувалися бурхливим розвитком у більшості європейських держав різноманітних за змістом та формами діяльності суспільних об'єднань, які стали тими чинниками, що спрямували енергію широких верств суспільства на вирішення національних політичних проблем. Спираючись на світову практику та національні традиції, в кінці XIX – на початку XX століття помітний поступ здійснили західноукраїнські добровільні організації, які стали визначним явищем у вітчизняній історії. Розбудова суверенної демократичної Української держави, становлення багатопартійної системи та формування громадянського суспільства активізували дослідження національно-політичних процесів минулого. Саме тепер з'явилась можливість відтворити в усій повноті історичну правду, збагнути та дослідити ті сторінки політичної історії, про які наше суспільство мало викривлене уявлення або й взагалі не знало. Тому значний науковий та громадсько-політичний інтерес становить досвід національно-політичного руху на теренах Західної України, і особливо молодіжного руху.

Актуальність даної проблеми зумовлюється також тим, що разом з політичними партіями і суспільно-політичними об'єднаннями західноукраїнські молодіжні організації і товариства були втіленням духовної культури українського народу, джерелом утвердження національної свідомості, свободи особистості та свободи нації. Вони намагалися продовжувати духовно-освітні процеси, що були започатковані набагато раніше, надати їм історичної сили і незворотності у свідомості молодого і ще зовсім юного покоління.

Мета дослідження – на основі комплексного й об'єктивного аналізу поглибити дослідження політичного молодіжного руху у Західній Україні у

кінці XIX – першій половині XX століття і зробити науково-обґрунтовані висновки щодо ролі західноукраїнських молодіжних організацій і товариств у громадсько-політичному житті Західної України в цей період.

Сучасний стан розробки проблеми. Важливим джерелом до вивчення даної теми насамперед є архівні документи, які зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у м. Львові. Крім архівних документів важливе місце у дослідженні посідають періодичні видання того часу.

Виклад основного матеріалу. Зародження та становлення українського політичного молодіжного руху відбувалось в процесі формування його громадських структур, а саме з 60-х років XIX ст. І найбільше воно розвивалось на теренах Західної України. Саме тут ці молодіжні об'єднання охопили своєю діяльністю всі середні та вищі школи, в яких була хоча б невеличка кількість українських учнів чи студентів. Однак формування його як складного соціально-політичного явища набуло активності та масштабів діяльності саме на рубежі XIX-XX ст. Український молодіжний рух в цей час пройшов складний шлях свого внутрішнього розвитку, який був пов'язаний насамперед із змінами, що відбувалися в світовій спільноті в цілому, із політичним життям українського народу, із життям тих країн, до складу яких входили українські землі. Адже саме в цей час працею і боротьбою кількох поколінь тут була створена густа мережа політичних, культурно-освітніх та господарських організацій, діяльність яких відіграла помітну роль у формуванні національної свідомості.

На теренах Західної України майже всі молодіжні організації орієнтувалися на діяльність політичних партій чи громадських об'єднань, що тут діяли. Найбільшими організаціями краю на рубежі століть були „Сокіл”, „Січ” та „Луг”.

Під впливом суспільної активності в Галичині в 1894 році у Львові за ініціативи Василя Нагірного була створена перша національна молодіжна організація „Сокіл”, яка була побудована за зразком чеського „Сокола” та зуміла залучити до своїх лав значну частину галицької молоді під гаслом культурно-освітнього та спортивного виховання [11, ф. 312, оп. 1, спр.1, арк. 1]. Саме ця молодіжна організація була створена з ініціативи Української національно-демократичної партії. Обділеність увагою політичних партій сільської молоді привела в 1900 році до створення Кирилом Трильовським молодіжного товариства „Січ” під егідою Української радикальної партії. Тут об'єдналася значна частина української молоді, яка з часом стала силою, що позитивно вплинула на розвиток української політичної думки та наклала відбиток на формування національної психології.

Після заборони діяльності польською владою в 1924 році молодіжної організації „Січ”, в Галичині з ініціативи Української Радикальної Партії роком пізніше було засновано фізкультурно-спортивне товариство „Луг”. Основна мета цієї організації, попри її спортивні з метою національно-патріотичного виховання української молоді і підготовки її до боротьби за незалежність України. Організаційна структура „Лугу” складалась з трьох ступенів:

центральный відділ у Львові, повітові і місцеві осередки товариства. Організації „Луг”, маючи напіввійськовий характер, забезпечували активну участь членів товариства у військовій підготовці (проведення польових занять, стрільб тощо), керували розвитком спорту серед української молоді. В 1920-30-х рр. „Луг” став одним з основних організаторів спортивного і культурного життя української молоді. З ініціативи та під керівництвом “Лугу” по всій Галичині проводились спортивні свята, ставилися вистави і концерти, члени товариства виступали з доповідями. „Луг” належав до найбільш масових молодіжних організацій Західної України. В 1939 існувало 805 місцевих осередків, в яких нараховувалось близько 50 тис. Членів [2, с. 34]. В 1935-39 „Луг” видавав у Львові часопис „Вісті з Лугу” (ред. Р. Дашкевич, О. Федорчак, А. Курдилик) [1, с. 20]. В 1939 з встановленням радянської влади у Західній Україні діяльність молодіжної організації „Луг” була заборонена.

Разом з тим, західноукраїнський молодіжний рух був представлений й цілою низкою різноманітних структур, що діяли взагалі не самостійно, а всередині великих організацій, насамперед політичних. Найбільш активними серед них були ті, що існували при Організації Українських Націоналістів (ОУН). Відповідно до рішення I конгресу ОУН (січень-лютий 1929 року) створювалися Дорост і Юнацтво ОУН, членами яких могли бути відповідно діти у віці 8-15 років і юнаки – 15-21 року [5, с. 67]. II Великий Збір ОУН (серпень 1939 року) підтвердив це, записавши в своєму Устрої: „ В цілях ідейного, національно-державницького і суспільно-організаційного виховання української молоді при ОУН існують окремі формації Доросту і Юнацтва обох полів. До групи Доросту входять діти від 6-14 років життя, до групи Юнацтва – молодь від 15-18 років життя” [5, с. 89]. Молодіжні підрозділи формували досить організовану та чітку структуру в ОУН, яка мала паралельно свій окремий зв’язок за ієрархічною системою від низу до верху – від окремих провідників до референтів у Крайовій Екзекутиві ОУН. Неперіодично проводились спеціальні зустрічі, сходинки, курені, табори інструкторського та виховного характеру [8, с. 46]. Молодіжні структури ОУН були досить чисельні. На 1939 рік Юнацтво ОУН налічувало близько 7 тисяч осіб.

Також мала свої молодіжні гуртки і найбільш масові громадські організації „Просвіта”, Наукове товариство імені Т.Шевченка (до 1892 року Літературне товариство імені Т.Шевченка), що формували світогляд галицької молоді, виступили ініціаторами створення першої політичної партії „Народна Рада” (1885 рік), що звертала особливу увагу на залучення до своєї справи молоді як майбутніх творців української державності. Таких молодіжних організацій у 1930 році на теренах Західної України налічувалось 262 [8, с. 86].

Окремо слід відзначити скаутські організації молоді, які в цей час почали активно утворюватись саме на західноукраїнських землях. Восени 1911 року у Львові були створені перші гуртки „Пласту” [11, ф. 389, оп. 1, спр. 157, арк. 11]. І хоча вони будували свою роботу на засадах скаутизму та традицій українського козацтва, намагались бути поза політикою, все ж таки національні

ідеї були їм притаманні. Зокрема ідеї національного відродження та незалежності.

В цих організаціях об'єдналася значна частина української молоді, яка згодом стала силою, що позитивно вплинула на розвиток української політичної думки та наклала відбиток на формування національної свідомості. Саме ця молодь стала основою добровільної легіону Українських Січових Стрільців, брала активну участь у розбудові ЗУНР, діяла в УВО, ОУН, а згодом і в УПА, що позитивно вплинуло на весь подальший хід національного розвитку українського суспільства.

Окрім молодіжних організацій національного спрямування у роки громадянської війни в Росії на теренах Західної України почали активно розвиватись молодіжні об'єднань, які сповідували соціалістичну та комуністичну ідеологію. Найбільш відомими серед них були: Комуністична Спілка Молоді України (КСМУ), Комуністична Юнацька Спілка (КЮС), Українська Комуністична Робітничка Юнацька Спілка (УКРЮС) тощо [4, с. 73]. Навесні 1919 року були створені перші комсомольські осередки поза межами великих міст. У 1921 році в Станіславі нелегально відбулась I-а крайова конференція представників підпільних комсомольських організацій Львова, Перемишля, Тернополя, Станіслава, Дрогобича, Стрия, Радехова, Рогатина та інших міст, яка проголосила створення ще однієї організації – Комуністичної Спілки Молоді Східної Галичини (КСМСГ), У 1923 році в зв'язку з поширенням сфери діяльності організації на Волинь, Холмщину, Підляшшя та Полісся її перейменували на Комуністичну Спілку Молоді Західної України (КСМЗУ).

Під безпосереднім керівництвом КСМЗУ з 1926 по 1938 рік нелегально діяла комуністична дитяча організація „Червоний піонер Західної України”. Її члени об'єднувалися в ланки, ланки – в загони, які налічували по 15-20 осіб віком 12-16 років [10, с. 75]. Загони очолювали комсомольці-активісти. У 1926-27 роках піонерські організації були нечисленні і не привертали до себе особливої уваги. Але з часом їхня популярність виросла. В кінці 30-х років піонерські загони діяли уже на всіх західноукраїнських землях та налічували понад 6 тисяч членів.

У 1929 році було створено Союз Української Поступової Молоді ім. М. Драгоманова „Каменярі”, який у своїй роботі орієнтувався на драгоманівську радикально-демократичну ідеологію та етнічний соціалізм і був під впливом УРСР. Однак, значна частина його членів були прихильниками комуністичної ідеї. Так, у 1937 році 42 із 240 місцевих організацій „Каменяра” працювали під керівництвом КСМЗУ, а в 50 інших існували міцні комсомольські групи. За структурою це була триступенева організація: центральна знаходилася у Львові, також були ще повітові та місцеві осередки. Союз в загальній кількості об'єднував понад 15 тисяч членів [10, с. 83].

Говорячи про період становлення українського політичного молодіжного руху, необхідно підкреслити особливу роль студіюючої молоді, особливо студентства, яку воно відіграло в процесі зміцнення його громадських

структур. У 1898 та 1899 роках відбулися з'їзди українських студентських громад, на яких були сформульовані політичні орієнтації української молоді. Згодом, у 1909 та 1913 роках у Львові були проведені відповідно Всеукраїнський студентський конгрес та Загальний з'їзд українського студентства, де було створено Український Студентський Союз [9, с. 3]. Головним завданням Союзу було об'єднати студентські організації університетів не лише Західної України, але й тієї частини України, що перебувала в складі спершу Російської імперії, а згодом і у складі Радянської України, а також українських студентів за кордоном. Також, характерною рисою студентського руху на початку ХХ століття стало його об'єднання з політичною боротьбою робітничого класу. І хоча, з різних причин, Союз не став дієвим координуючим центром українських студентських організацій, студентство й надалі залишалось однією з найбільш соціально активних груп населення. Серед політичних лідерів того часу та найближчого майбутнього важко було знайти таких, хто не завоював би спочатку собі визначності як студентський активіст або не був членом студентської громади.

Значну роль у розвитку громадських структур українського молодіжного руху відіграла учнівська молодь. Її представники були майже у всіх молодіжних об'єднаннях, активно долучалися до політичних, громадських та культурно-просвітніх акцій, що організовувались. Найбільше учнівська молодь була задіяна в скаутських організаціях, зокрема у Пласті. Окрім того до учнівських об'єднань можна віднести також гімназійно-юнацьку ланку Української Військової Організації, Організацію Учні Вищих Кляс Українських Гімназій, осередки яких існували в багатьох західноукраїнських гімназіях та охоплювали більшість старших класів [7, с. 84].

Оцінюючи в цілому громадські структури українського молодіжного руху в даний період, необхідно підкреслити, що на теренах Західної України відсоток участі молоді був значно вищим, аніж в інших частинах України. Зокрема, у 1914 році діяло 916 січових осередків, що об'єднували понад 30 тисяч членів і ще понад 40 тисяч було задіяно в осередках „Сокіл” [3, с. 12]. Якщо ж проаналізувати стан легітимності громадських структур українського політичного молодіжного руху в даний період, то необхідно відзначити, що і Австро-Угорській імперії, і в буржуазній Польщі всі організації діяли легально, хоча з певними обмеженнями та при постійному тиску з боку властей, оскільки в цих державах не було вироблено чіткої системи законодавчих актів, які б регулювали діяльність молодіжних організацій. Попри деяку сваволю з боку властей, молодіжні організації все ж таки мали змогу займатися і різними політичними акціями, і громадсько-культурними. Лише весною 1932 року польський уряд видав ряд законів, які істотно обмежували діяльність саме в політичній сфері. Також за цим законом заборонялося залучати до товариств шкільну молодь віком до 18 років. Це завдавало удару по діяльності „Пласту”, адже туди входили переважно учні старших класів українських гімназій. Кількість молодіжних організацій в цей час різко скоротилася, правда в наприкінці 30-х років стало помітне її відродження.

Паралельно із розвитком громадських структур українського молодіжного руху відбувається й становлення його інформаційної підсистеми. Оскільки більшість організацій підтримувались політичними партіями, що діяли на теренах Західної України, то вони й за кошти цих партій мали змогу займатись періодикою, випускати щотижневики, часописи. Спершу це були рукописні видання здебільшого гумористичного характеру, згодом з'являються друковані видання з більш гострішою тематикою. На початку ХХ ст. на шпальтах студентських видань дедалі частіше піднімаються саме політичні питання, зав'язуються дискусії, відстоюються ідеї самостійності України, Переважна більшість обговорюваних тем стосувалася революційних подій в Царській Росії. Згодом, після 1917 року, на сторінках видань засуджується заборона Радянської влади на діяльність різнопланових молодіжних організацій.

Найбільш помітними були журнали, які переважно виходили друком у Львові – „Молода Україна” (1900-1910 рр.), „Гайдамаки” (1902-1907 рр.), „Шляхи” (1910-1914 рр.) [8, с. 67]. Ці видання були популярними серед студентської молоді не лише на теренах Західної України. Окрім них в цей період були й місцеві видання, які виходили лише в Галичині чи на Буковині: „ЗОФ, орган української студентської організації”, „Життя”, „Комар”, „Бджола” тощо.

В 20-30-х роках в Західній Україні кількість молодіжних видань значно зростає. Серед них можна назвати: „Молоде життя” та „Вогні” (Пласт), „Солкільські вісти” („Сокіл”), „Вісті з Лугу” („Луг”), „Досвітні вогні” (КСМЗУ), „Католицьке юнацтво” (КАУМ „Орли”), „Юнак” (журнал юнацтва ОУН), „Смолоскип” (Журнал націоналістичної молоді), „Поступ” (Студентський вісник).

Аналіз діяльності громадських молодіжних об'єднань, що сповідували певну політичну ідеологію, засвідчує, що всі вони творилися самостійно чи під керівництвом „дорослих” структур з метою підтримки політичних партій або взагалі були їх структурними частинами. Спроб творення політичних молодіжних об'єднань, головним завданням яких було б вирішення якихось специфічних політичних вимог самої молоді, на той час не було. Також, слід відмітити, що подібні процеси проходили не лише в молодіжному русі, а в цілому в тогочасному громадському русі. За підрахунками політолога М.Ю.Пашкова, на українських землях з другої половини ХІХ ст. і до 1916 року було створено 2643 громадські об'єднання, з яких половина будувалися за національною ознакою [6, с. 92]. Однак, необхідно підкреслити, що попри таку велику кількість організацій, в українському громадському русі, в тому числі і молодіжних об'єднань, не було єдиної думки стосовно майбутнього України: чи творити самостійну соборну українську державу, чи добиватися лише „культурної автономії”. Так, для прикладу, згадувані молодіжні організації „Сокіл” та „Січ” – були за самостійність України, але щодо майбутнього суспільного устрою, то перші виступали за капіталістичний шлях розвитку (на зразок західних держав), а другі – за соціалістичний розвиток та народовладдя. Щодо поглядів комуністичних молодіжних організацій, то вони перш за все

були прихильниками єднання з Радянською Україною, сповідували ідеї комунізму.

Щодо стану легітимності громадських структур західноукраїнського молодіжного руху, то тут спостерігались відмінності. З одного боку, це визначалося тими формами і методами, які використовувалися молодіжними об'єднаннями в їхній діяльності: одні відзначалися радикалізмом і закликали до революційної боротьби, а інші стояли на позиціях еволюційного розвитку українського суспільства. Тому перші змушені були діяти нелегально, а для других часто надавалася можливість легального існування, але з контролем з боку діючих органів влади. Тому до нелегальних молодіжних об'єднань в Західній Україні відносились КСМЗУ, Юнацтво та Доріст ОУН, а такі організації, як „Сокил”, „Січ”, „Луг” „Пласт” – діяли легально, але з певними обмеженнями та тиском.

Висновки. Оцінюючи в цілому стан суспільно-політичної діяльності молодіжних об'єднань на теренах Західної України, необхідно підкреслити, що в цей час молодіжний рух пройшов перший період свого розвитку, процес активного становлення громадських структур, зародження регулятивної інформаційної системи.

Подальше вивчення та дослідження суспільно-політичної діяльності молодіжних об'єднань в різні періоди розвитку нашої держави дозволить проаналізувати стан політичної заангажованості української молоді, її активність та небайдужість до процесів, що відбувались всередині країни, її національну свідомість та бажання впливати на політичні події в подальшому розвитку національної держави.

Література

1. Андрухів І. О. Західноукраїнські молодіжні товариства „Сокил”, „Січ”, „Пласт”, „Луг” / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ: Плай, 1992. – 114 с.
2. Андрухів І. О. Українські молодіжні товариства Галичини: 1861-1939 рр. / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ: Плай, 1995. – 72 с.
3. Боберський І. Українське сокильство (1894-1939) / І. Боберський. – Львів: Б.в., 1939. – 16 с.
4. Димитров М. Ф. Студентський рух на Україні в період нового революційного піднесення (1910-1914 рр.) у висвітленні газет „Звезда” і „Правда” / М. Ф. Димитров. // Український історичний журнал. – 1986. – № 10. – С. 69-74.
5. Ленік В. Українська організована молодь (молодечі організації від початків до 1914 р.) / В. Ленік. – Мюнхен, Б.в., 1994. – 181 с.
6. Пашков М. Ю. Формування системи громадських об'єднань в Україні як атрибута латентної державності / М. Ю. Пашков. // Політологічні читання. – 1992. – № 2. – С. 89-94.
7. Поліщук Ю. Й. Національне виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів у діяльності молодіжних об'єднань України в 20-ті роки / Ю. Й. Поліщук. – Київ: Генеза, 1995. – 186 с.

8. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX-кінець 30-х років XX ст.) / Б. Савчук. – Івано-Франківськ: Плай, 1999. – 138 с.

9. Студентський вісник. – 1925. – № 8. – С. 1-4.

10. Твердохліб В. Ю. Молодь Західної України у боротьбі за возз'єднання (1919-1939) / В. Ю. Твердохліб. – Львів: Вища школа, 1983. – 124 с. 11. Центральний державний історичний архів України у Львові.

Summary

Plazova T.I.

Examined and analyzed the west youth movement, formation and activities of youth associations in the late XIX – the first third of the XX century in western Ukraine, which were the embodiment of spiritual culture of the Ukrainian people, the source of the development of national consciousness, individual liberty and freedom of the nation. During this period the youth association, which formed mostly of students and senior students, along with the public were complicated way of its internal development: from small NGOs to effective national-conscious associations.

Key words: youth association, socio-political activities, national consciousness, civil society.